

Anna Bondestam i fokus för forskning

Eva E Johansson, doktorand i litteraturvetenskap, Åbo Akademi

maj 2008

Anna Bondestam hör till en grupp finlandssvenska författare som skildrar småborgerlighetens krassa villkor under mellankrigstiden, tillsammans med författare som Sigrid Backman, Elmer Diktonius, Ingegerd Lundin, Margit Niininen, Eric von Schantz och Allan Tallqvist. Mitt intresse för människan som samhällsvarelse ledde mig fram till mellankrigstiden och till dessa författares samtidskildringar, där individens sätt att hantera rådande historiska och sociala villkor gestaltas. I min forskning skriver jag om kontorsskildringar i finlandssvensk prosa från 1930-talet, med fokus på det realistiska berättandets struktur. I materialet ingår Anna Bondestams roman *Fröken Elna Johansson* (1939) som en kontorsroman från mellankrigstiden, vid sidan av tre andra romaner och en handfull noveller. De aktuella författarna är Anna Bondestam, Elmer Diktonius, May Hartman, Ingegerd Lundén, Margit Niininen, Ralf Parland, Ingrid Qvarnström och Allan Tallqvist.

I sin första roman, *Panik i Rölleby* (1936), skapar Anna Bondestam pigan, som med rättrådighet och självkänsla tar sig fram i livet, och prästen med ett klokt och självständigt sinne, som struntar i sociala skrankor. Den sprudlande berättarglädjen i *Panik i Rölleby* visar att författarskapet mycket väl hade kunnat utvecklas i en lättsam riktning; senare är det dock ett mer allvarsamt tonfall som blir ledstjärnan. I Bondestams senare romaner har gestalterna nämligen inte lika lätt att sätta sig över sin sociala situation. I *Fröken Elna Johansson* (1939) är huvudpersonen Elna en ordentlig och skötsam person, hon utbildar sig och är sparsam. Ändå drabbas hon av fattigdom i ett allt bistrare samhällsklimat. Romanens huvudperson är skärsådande, självkritisk och lite svärmodig när hon ser på livet i det urbaniserade Finland. Det är inte framtidstro, utan en avvaktande krisberedskap som präglar romanen. Det gäller att hålla ut i motgångar, och att klara sig på egen hand, för i den moderna världen är människan ensam ansvarig för sig. Samtidigt gäller det att söka små glädjeämnen att leva av, eftersom fattigdom och bekymmer hotar livsglädjen och gemenskapen. Med detaljskärpa visas hur de självförsörjande kvinnorna är bundna av en patriarkal samhällslogik, där det underbetalda arbetet är den främsta hållhaken.

Det realistiska berättandet brukar beskrivas som en strävan till trovärdig samtidskildring. Realismen intresserar sig för dynamiken mellan individ och samhälle, och dess händelseförlopp är sammanhållet på så sätt att alla element i berättandet bildar en logisk, följdriktig helhet. Många av Anna Bondestams romaner är realistiska just i den meningen. Och det är framför allt den omsorgsfulla hanteringen av detaljen som gör att Anna Bondestam väcker förtroende som berättare.

Jag undrar om inte samhällsutvecklingen, och den vilshenhet som följer av samhällets modernisering, är orsaken till att Bondestams författarskap fick en samhällsrealistisk inriktning. Hon själv tyckte sig vara ur fas med tiden vad gäller litterära trender, något som hon skriver om i en dikt i samlingen *Jordnära* (1972). För min del ser jag författarskapets värde just i dess klarsynta betraktande av människans situation, t.ex. i *Fröken Elna Johansson* eller i novellsamlingen *Enskilt område* (1952). Anna Bondestam misstror kanske det nya, men är aldrig tillbakablickande nostalgisk. Människan måste ta ansvar för sitt liv, menar hon, och leva det enligt sitt samvete. Jag tänker mig dock att Anna Bondestam själv ibland tyckte att hennes allvarliga sinnelag var ett hinder, som gjorde det svårt för henne att nå fram till läsarna. Hon försökte kanske hantera det genom att pröva olika genrer och uttrycksätt. Bäst är hon dock när hon med sin skarpa iakttagelseförmåga och sin psykologiska insikt skildrar vardagsepisoder och människors sätt att hantera dem.